

LES VEUS DEL PAMANO DE JAUME CABRÉ I
EL DISTRICTE DE SINISTRA D'ÁDÁM BODOR:
PARALLELISMES I DIVERGÈNCIES
(Ponència)

No sembla pas justificat comparar *Les veus del Pamano* de Jaume Cabré i *El districte de Sinistra* d'Ádám Bodor, escriptor hongarès de Transsilvània, essent que la primera és una novella «vertadera» (versemblant), plena d'esdeveniments, intrigues, personatges ben retratats, trajectòries vitals completes, mentre que la segona gairebé manca de tots aquests elements. Cabré ha escollit per tema un període de la història d'Espanya que abraça seixanta-sis anys, des de l'inici del franquisme, al llarg de la seva caiguda després de la mort de Franco, i de la vinguda de la democràcia fins als nostres dies. Concentrant tots aquests temps a Torena, un petit poble català a la regió pallaresa, mostra tot un mar dintre d'aquesta gota, els diversos estrats de la societat, el funcionament dels diners, la conspiració de l'aristocràcia i del poder polític, la força dels bons valedors, la xarxa de la corrupció impossible d'esquivar i els interessos comercials totpoderosos. Basant-nos en la primera impressió, podríem veure Cabré com un Balzac de la fi del segle vintè pel ventall panoràmic que ens dóna dels moviments socials, dels vencedors i els vençuts, i de les ambicions que els esperonen. No hi ha gairebé cap al·lusió a la situació minoritària dels catalans. Possiblement l'autonomia conquerida després de la mort de Franco, no l'ha justificada emocionalment.

La persona més significativa d'aquesta novella complexa, figura determinant sens dubte de gairebé tots els esdeveniments, és l'Elisenda Vilabré, descendent d'una família noble. Durant la Guerra Civil un grup d'anarquistes assassina el seu pare i el seu germà. El pare August, oncle de l'Elisenda, descobreix els dots excepcionals de la nena, s'encarrega de la seva educació. Acabats els estudis de batxillerat, l'Elisenda entra al món resolta a venjar-se de la mort del pare i el germà. Reconeix la necessitat d'incrementar l'avantatge de la seva nissaga amb una fortuna poderosa. Per això es casa amb el Santiago Vilabré, molt ric. El matrimoni no funciona. El marit no vol viure a Torena, i té amants. Pràcticament muller i marit viuen separats. L'Elisenda és molt bonica i té un atractiu sexual extraordinari, que no dubta a posar en acció per aconseguir el seu objectiu. Per interès d'acomplir la venjança, es lliura una vegada al

Valentí Targa, un obscur falangista, que li promet matar els assassins del pare i del germà. Fa del Targa l'alcalde de Torena per poder dominar el poble. S'enamora de l'Oriol, el mestre d'escola arribat de Barcelona, i aquest li correspon l'amor. Quan s'adona que l'Oriol col·labora amb els guerrillers, se sent enganyada i mana al Targa que el mati. Després vol canviar la decisió, però ja és tard: no pot salvar l'Oriol.

Els altres dos personatges determinants de la novel·la, que igualment tenen un caràcter potent, són la Rosa i la Tina. La Rosa arriba a Torena amb el seu marit, l'Oriol, al començament dels anys quaranta, i la Tina, mestra d'escola de la comarca, entra al primer pla del relat al tombant del segle vint-i-u. La Rosa, que espera un fill, abandona l'Oriol, menyspreant-lo per la covardia de no atrevir-se a encarar-se amb en Targa quan aquest mata el Jaumet, un noi de catorze anys. (Amb l'amenaça —al capdavant convertida en realitat— de matar el Jaumet, el Targa volia aconseguir que el guerriller Marco, o sigui, Joan Esplandiú, un veí del poble, vingués a salvar el seu fill.) Més endavant el Marco és testimoni de l'escena en què l'Oriol descarrega la seva pistola contra el Valentí Targa, i en conseqüència pot constrènyer el mestre per tal que l'ajudi en les seves accions. Rosa sospita que el seu marit s'interessa per una altra dona. Se'n va a Barcelona a donar a llum el seu fill. No diu a l'Oriol la seva adreça ni el sexe del nadó, perquè vol tenir la seguretat que no els trobi mai. Després del part, mor.

La Tina s'adona que el seu marit l'enganya. Vol fer unes fotos de l'escola antiga. Un obrer li lliura una capsa en què troba les cartes que l'Oriol va escriure a la seva suposada filla. Per aquestes cartes s'assabenta que l'Oriol no era falangista com ho pensa el poble. Al contrari, ajudava els guerrillers. La Tina voldria publicar aquestes cartes, comença a anar a la recerca de la filla de l'Oriol, descobreix que la Rosa va donar a llum un fill i tan sols volia despistar el marit. Després de la mort de la Rosa, l'Elisenda va adoptar el seu fill amb el nom de Marcel. La Vilabré vol canonitzar l'Oriol, intenció que resultaria irrealitzable si les cartes es publicuessin. Per això algú manipula el fre del cotxe de la Tina, que sofreix un accident i mor.

Aquest resum, molt esquemàtic, té per objectiu que puguin comprendre la meva ponència fins aquells que no han llegit la novel·la, i també que quedi il·lustrat el contingut molt ric en esdeveniments i es posi en evidència la diferència amb l'acció massa prima de *El districte de Sinistra*, les incidències del qual no s'entrellacen per les intencions i els propòsits dels personatges.

El protagonista-narrador arriba al districte amb l'únic fi de trobar el seu fill adoptiu, Béla Bundasian. Una voluntat semblant podria ser el mòbil significatiu d'un relat, no obstant quan tots dos es troben, el Béla li pregunta: «Quins diables l'ha portat aquí?» Ni sap què va perseguir durant cinc anys. «Volia veure't» —diu l'Andrej. Però el Béla no ho pot entendre. «Només per veure'm?» (73) Quan l'Andrej li diu que vol emportar-se'l d'aquell lloc, la seva resposta

és: «oblidi-se'n de seguida... estic bé tot sol.» Fins i tot l'amenaça que si no ho deixa córrer denunciarà per què es troba al districte. Quinze dies després de l'arribada del protagonista el coronel Borcán mor d'una malaltia disseminada per l'ocell sedós. Més tard hom pot tan sols sospitar per què estava mirant hores i hores amb el telescopi la comarca rutena de més enllà de la muntanya. Apareix un estranger, anomenat «gall vermell». Probablement és ell a qui esperava el coronel, i el peix llampeguejant en la poca aigua que el «gall vermell» porta, amb dòlars de contraban o algun missatge secret al ventre. Però quan apareix el «gall vermell» el coronel Borcán ja no viu. «El gall vermell semblava un senzill viatger que travessava els vessants amb peuades lleugeres; els seus cabells, la seva barba, com un esbarzer ardent, treien flames sota els pins negres ara ací, ara allí. Va arribar al mig de la tardor, quan maduren les móres d'esbarzer, i quan arriben les primeres gelades; un matí van aparèixer a les sendes gebrades les petjades de les seves botes de goma fabricades a l'estranger.» L'estrany vol que l'Andrej lliuri el peix al coronel Borcán. L'Andrej és previngut que tingui cautela, per això llança el peix a la latrina. El «gall vermell» l'interroga després per què no li ha dit que el coronel Borcán ja no vivia. L'Andrej li respon: «no em donava la gana».

Les eventuais iniciatives dels personatges moren abans de dur-se a terme. No cal portar a terme res, perquè és endebades. Home, animal, planta, la naturalesa, són tots espectacles, no cal dir-ne res més. A un tal Vili Dunka, li comuniquen que ha d'anar-se'n del districte. Rep un bitllet de tren que el portarà al seu nou lloc de residència. La seva companya, l'Aranka Westin, ha de quedar-se. L'Andrej pregunta a l'home si ha sospitat que ell sempre feia denteta a l'Aranka Westin, i que tractarà d'entrar al seu lloc. «Això —diu el Vili Dunka— ja m'ha passat pel cap. Així, doncs, no pensaré en vosaltres.»

Entre els guardabosc jubilat s'ha declarat una epidèmia. Els tanquen a la cabana per impedir que la malaltia es propagui. La solució: hi calen foc. Tots exploten, amb la sola excepció de l'Áron Wargotzki, que queda amb una cuixa cremada. Es troba amb l'Andrej i li pregunta què diu la gent. La resposta: «Res d'especial, Áron Wargotzki. Ningú diu res d'això. És l'ordre de les coses.» La directora del districte mana a l'Andrej omplir amb formigó la cavitat on l'Áron ha fet el seu niu. «Creus que no sé a què et prepares?» —pregunta l'Áron a l'Andrej. Però el text es concentra tan sols en l'operació mateixa. És la tasca del lector deduir la conseqüència que allò que s'esdevindrà serà l'aniquilació de l'Áron.

A la casa dels destralers on viu l'Andrej apareix un miner. Vol anar-se'n l'endemà al centre, on els miners volen fundar una lliga. Parteixen, doncs, cap a la ciutat camions enormes coberts amb lona i carregats amb cadenes i porres. El miner ja ha desaparegut de casa el matí. Des d'un camió cau un globus ocular que «s'irisava amb matisos oliosos com els dels ulls del miner».

Potser aquestes poques al·lusions al text de la novella hongaresa basten per a fer veure el mètode de l'escriptor: limitar-se tan sols a allò que copsen els sentits.

Les tres dones esmentades en *Les veus...* són persones capaces de decidir, i efectivament decideixen. La Rosa renuncia a la seva vida actual quan abandona l'Oriol perquè aquest s'ha mostrat covard, i mor després de donar a llum el seu fill. La Tina deixa el marit perquè aquest l'enganya. Tria lliurement una comessa: restituir la imatge vertadera de l'Oriol, però no pot realitzar-la ja que la mantenen. Només la més gran, l'Elisenda, roman viva. La seva influència l'ajuda sempre a dur a terme la seva voluntat, i li permet actuar com li va ensenyar la mare Venància: «No deixis mai de fer el que hakis de fer si creus que ho has de fer». La mare no sabia que «li estava gravant amb foc, a l'ànima tendra, la divisa que havia d'illuminar la seva vida» (465). Malgrat això, la priva del seu amor justament la voluntat aplicada de manera indeguda: el Valentí mata l'Oriol seguint l'ordre que li dona l'Elisenda aïrada. Com a resultat d'esforços de seixanta anys, l'Oriol és canonitzat, però ella encara «és incapaç de reconèixer que potser hauria estat millor per a ella viure una altra vida». La ceguesa que se li ha format a la seva vellesa simbolitza la incapacitat d'adonar-se de la seva actuació.

Rebem una imatge de cada personatge de la novella. Els seus actes són conseqüències d'esdeveniments previs. Al Valentí Targa, li convenia desaparèixer del lloc on havia viscut abans per haver ofès els interessos d'un home de pes. Esdevé alcalde de Torena perquè l'Elisenda ha trobat en ell la persona disposada a matar els assassins del seu pare i el seu germà. El preu que el Valentí va demanar era que l'Elisenda se li lliurés. Més endavant, l'Elisenda utilitza el jove Quique, instructor d'esquí, per a satisfer el seu apetit sexual, però el foragita quan s'adona que l'home manté relacions amb una altra dona que pertany a la mateixa societat.

L'odi dels Ventura a l'Oriol és fundat en la creença —errada— que ha estat ell qui ha denunciat el Jaumet al Valentí. L'Oriol vol desfer-se de la pròpia covardia quan vol matar el Valentí Targa, però el seus trets erren el blanc. El guerriller Marco ha vist la seva temptativa frustrada, i per això pot constrènyer-lo a ajudar els maquis.

El pare August, quan descobreix que l'Oriol no és digne de ser canonitzat, no pot actuar perquè l'Elisenda és tan hàbil que se li confessa, i un sacerdot no pot dir allò que ha sabut per una confessió.

El Marcel arriba a conèixer la vertadera història de l'Oriol, i utilitza aquest coneixement per a aconseguir el dret a dirigir totes les empreses de l'Elisenda, tot amenaçant-la de revelar la veritat i impedir la canonització de l'Oriol. La intenció de la Tina de dir a l'Elisenda, al pare August, al Marcel i a la mare del Jaumet que l'Oriol actuava a favor dels guerrillers desemboca en la seva pròpia mort.

En el districte de Sinistra viuen components de l'autoritat i de les forces de l'ordre al costat de gent privada del moviment lliure. Encara que els primers manen, és evident que ells tampoc no s'hi senten a gust. Quan el protagonista arriba a Sinistra, algú l'emmena a un edifici ruïnós. «Temps enrere era potser un molí d'aigua, però el rierol o el riu va mudar-se de llit, i va quedar sol al prat.

Als racons de les seves finestres sense vidre feien niu els ocells, a través de les esclatxes de la teulada de fusta entraven les llums del crepuscle com si fossin fulles de ganivet que llampurnejaven... El Nikifor Tescovina ha pujat directament a la planta alta, s'ha aturat davant d'una porta oberta, una mica esfondrada. Devia haver estat una mena de petit dipòsit, una cambra d'eines, en un racó de la qual negrejava un jaç fet de branques de pi acabades de collir. Aquest és el lloc —va dir el Nikifor Tescovina—, el lloc on pots acubillar-te. Ningú et preguntarà res.» Tothom passa els dies en circumstàncies miserables, menjars dolents, fred, begudes fetes d'alcohol desnaturalitzat («aquest mateix dia el Nikifor Tescovina em va portar una ampolla d'alcohol desnaturalitzat, un tupí i carbó vegetal en una cassola perforada. Em va explicar que calia col·lar l'alcohol a través del carbó, i recollir-lo en un altre pot. Si no hi ha carbó vegetal, val també una esca de bolet o nabius. —Al començament et provocarà vòmits, però després t'hi acostumaràs». 23), sexe amb qualsevol persona que es tingui a mà, allotjament sense les mínimes comoditats on moltes vegades falta fins i tot el luxe del llit, canvis de lloc de treball sense cap justificació, obligacions més o menys gratuïtes, i tot això acceptat amb un comportament absurd de submissió que no coneix ni el desig d'alguna cosa de millor.

Les figures d'aquesta novel·la no són individualitzades. No es perfilen per sentiments ni per pensaments. La narració en primera persona sol llançar una llum a la personalitat del narrador, i la seva opinió perfila els altres personatges també. En aquesta obra la narració en primera persona serveix justament un fi contrari, o sigui, que el narrador i els altres personatges quedin sense cara, sense identificació possible. El suïcidi de Béla Bundasian, el fet que s'hagués incendiat, hauria hagut de provocar una reacció emocional inevitable en l'Andrej. L'escriptor aconsegueix evitar-ho confiant la narració d'aquest episodi no a un narrador de primera, sinó de tercera persona. «... la gespa i la fullaraca abrasades han començat a treure fum. La muntura de les seves ulleres s'ha fos, però a causa de l'ardor, les lents suraven al davant dels seus ulls durant una llarga estona, de manera que abans de caure tot pla perquè el rierol l'arrabassi com cendra lleugera de líquen, va poder distingir encara els badocs acudits a forrellons, i veure'ls als ulls la indiferència vidriosa que pertoca a l'estrany, i segurament va començar a penedir-se de tot això» (154).

El protagonista-narrador és convocat per la nova directora del districte, que li dona un nou nom, des d'aquell moment es dirà Andrej Bodor. El cognom és idèntic al de l'escriptor. El nom romanès que se li dona al districte és destinat a privar el protagonista de la seva identitat. En aquesta novel·la breu hi ha un munt de noms de personatges sense que en sapiguem gran cosa, com si el nom i algun tret exterior fossin suficients. Els molts noms darrere dels quals no es desenrotlla cap personalitat són el ressò del registre oficial de les autoritats, indiferents davant la persona. El districte de Sinistra manté tot allò que és humà a un nivell tan baix que ja ni tan sols no existeixen veus. Aquesta mudesa es completa pel

fet que l'escriptor renuncia a qualificar amb les seves paraules. L'únic verb que es pot utilitzar amb justificació és «ser», un «és» inqüestionable, al qual seria exagerat aplicar el terme de «predicat». La dictadura és essencialment així en la seva forma més perfecta. Per això seria ociós indicar dates anyals.

Una de les raons per comparar *Les veus del Pamanó* i el *El districte de Sinistra* és que ambdues novel·les tracten de la dictadura. Al contrari de la passivitat dels que viuen al districte de Sinistra, en *Les veus...* molta gent té voluntat i actua. L'Elisenda actua com la força motora dels esdeveniments. És per ella que Valentí Targa esdevé alcalde de Torena i té aterrit l'Oriol, i molt probablement està involucrada en «l'accident» de la Tina i la mort del seu xofer jubilat que va permetre's un acte de violència davant seu. És ella qui adopta en Marcel, fill de la Rosa i l'Oriol, i qui aconsegueix la canonització de l'Oriol. En *Les veus...* rebem una imatge de tots els personatges d'una certa importància. En una esfera més restringida són actives la Rosa i la Tina, i la mateixa cosa és vàlida per al Targa i per al Marco, i, encara que en una mida més petita, a l'Oriol i al Serrallac. La dictadura franquista va realitzar-se en una societat articulada. En general, les classes superiors eren fora de cap sospita, elles i la gent incondicionalment lleial i servidora del franquisme disposaven d'un espai d'actuació més ample. Per això és comprensible que en la novel·la catalana el règim es pugui caracteritzar per mitjà d'actes relacionats amb els diferents estrats de la societat, tot desplegant-ne el teixit multicolor, com fent sonar les veus del Panamó.

Fins i tot el títol es refereix a aquesta orquestració de l'obra, mentre que el títol de la novel·la hongaresa testimonia que és superflu diferenciar els elements posats en el mateix gresol del districte plenament tancat. Tocant a les disparitats evidents, és notable que totes dues obres s'hagin publicat al cap de molts anys d'acabar-se la dictadura, però només *Les veus...* porta la narració fins a arribar a una societat més o menys lliure. En canvi, a *El districte de Sinistra* s'imposa encara un discurs allegòric. El narrador de primera persona ja no viu al districte, i quan hi torna, en queda expulsat, fet que demostra que el sistema encara funciona. Els noms són romanesos i, al narrador també li donen un nom romanès quan hi arriba la primera vegada, no obstant això hi ha una certa barreja amb noms hongaresos. Dintre del districte no fan cap discriminació, tothom és igualment oprimat. És possible que el relat no arribi al període de la llibertat perquè aquesta encara no és plena per als hongaresos. Però una tal hipòtesi no es fonamenta en la novel·la mateixa, sinó en circumstàncies externes.

L'acció de l'obra d'Ádám Bodor —si és que poden qualificar-se d'acció els canvis incidentals i de debò insignificants, o sigui sense importància, esdevinguts mentre l'Andrej és al districte— esmenta tan sols dues morts. La del coronel Borcán, víctima d'una epidèmia propagada per un ocell (i el seu cadàver jeu a la muntanya abandonat i esquivat per tothom), i la del fill adoptiu de l'Andrej, Béla Bundasian, que se suïcida calant-se foc. Cap de les dues morts

no provoca compassió, o almenys ningú no la deixa veure. Àdhuc la reacció del padrastrre de Béla —que no hi ha estat present, però més tard coneix el fet per mitjà del Géza Kókény— és callada, i es limita a resumir el relat de l'altre: «Insistia que les cendres no les va arrabassar el rierol, sinó que se les va emportar el vent per a escampar-les al voltant de Sinistra, i per una o dues setmanes —mentre xiulava com una soca i fumejava entre les gencianes florides— fins el cavall gris esquivava el prat quan feia via cap a l'abeurador» (154). Si algú vol interessar-se per una persona que no troba, el màxim que li diuen és «ha marxat». Darrere el silenci pot haver-hi una mort violenta, però sigui com sigui, roman coberta per la mudesa generalitzada.

El coronel Borcán mor per una malaltia, el Bundasian se suïcida. En cap d'aquests casos no hi ha un responsable. Les raons són evidents, no poden imputar-se al poder. En *Les veus...*, amb l'excepció del pare August, oncle de l'Elisenda, les persones que figuren gravades a les làpides són totes víctimes d'un assassinat. A aquests assassinats —i en aquest sentit ni la mort del pare August no és diferent— es lliga sempre l'Elisenda, o perquè és ella qui ha donat l'ordre, o perquè comet una falta, com quan torna massa tard de Barcelona per impedir l'execució del Jaumet, o quan vol salvar l'Oriol i hi arriba massa tard, al moment quan el Targa ja ha disparat la pistola.

Jaume Cabré redueix les dimensions nacionals dels moviments dels afavorits i els perseguits de la dictadura franquista al poble de Torena, com ho fa Bodor, també concentrant la dictadura romanesa en un únic espai, el districte de Sinistra. No obstant això, a la novella hongaresa no es donen els fets en la seva crua realitat, ni es representen la força superior de l'opressió i els actes dels que la pateixen, ni la tensió entre els dos, sinó l'essència abstracta de la dictadura condensada en el silenci. El soroll guarda encara un cert record de la llibertat, i com a tal, certa existència impotent i a penes perceptible de l'humà. De les goles sufocades ja no surten veus.

El motiu comú de la mort es manifesta de dues maneres en les nostres novel·les. A Torena desperta odi i menyspreu, fa errar una esposa i n'incita una altra a descobrir la veritat, mentre a Sinistra no té cap conseqüència. L'objectiu d'Ádám Bodor és justament fer percebre l'estat en què falten les conseqüències, almenys a l'esperit vacu, buidat no tan sols autoritàriament, sinó també voluntàriament. Malgrat totes les diferències, més que motiu novellesc, la mort és senyal comú de les dues dictadures que maten tot allò que és noble, bo i humà. A Torena es diu que els que senten les veus del Panamo moriran molt aviat. Dissimuladament, el títol *Les veus...* qualifica doncs de condemnats a mort els habitants de Torena. No diu menys el títol de l'obra d'Ádám Bodor: sinistre és el destí de tots aquells que viuen al districte, identificat no només amb la dictadura, sinó també amb l'infern, el lloc més sinistre possible.

L'inici i el final d'ambdues novel·les narra el mateix esdeveniment. *Les veus...* comença i acaba al Vaticà, on es reuneixen l'Elisenda, el seu fill adop-

tiu, el seu advocat i la delegació de Torena. La canonització és la ganyota que fa l'escriptor a aquella societat falsa. Els capítols sense numeració de les diverses parts ens tornen sempre al Vaticà, encara que no rebem gairebé mai noves informacions importants. L'escriptor subratlla així també la mentida absurda en què es basa el procediment, i que la mentida és una conseqüència inevitable si impossibilitem l'exploració vertadera del passat. Amb la primera i segona arribada de l'Andrej Bodor al districte comença i acaba la novel·la. Hi ha allusions permanents al temps sense indicar unes dates ni que fossin aproximades. «Setmanes abans de morir el coronel Borcán» (5) —però no tenim la mínima idea quan va morir. Aquesta solució s'aplica d'una manera conseqüent a l'inici dels capítols. «Vaig arribar un dia assolellat...» (17) «Feia setmanes, mesos, potser anys que vivia al districte Sinistra...» (26) «Quan va fer córrer la veu...» (33) «Al temps quan...» (44) «Fa anys que deia...» (155) i així més endavant. En cada cas podem preguntar-nos des de quan havien passat els anys, quan era el «quan», des de quan hem de calcular els anys, etc. Els adverbis temporals imprecisos il·lustren bé la incertesa de la memòria. El passat és dubtós: potser s'esdevingué així, potser no. I l'endemà del seu retorn, l'Andrej ha d'anar-se'n del districte d'on l'expulsen. Això equival a l'anul·lació definitiva del passat dubtós, incert. De fet, la mentida de la canonització també aniquila el passat com si no hagués succeït mai.

Per això vol la Tina publicar les cartes de l'Oriol escrites a la suposada filla, cartes que podrien aclarir els fets. Potser el retorn de l'Andrej serviria per a integrar a la seva vida el temps passat al districte. Amb l'expulsió l'autoritat impedeix la continuïtat de la seva existència. Cal remarcar que passa la mateixa cosa a l'escriptor quan surt de Transsilvània i s'estableix a Hongria. Altrament no es justifica ben bé el retorn de l'Andrej a la terra de la misèria. S'explica tan sols si Sinistra equival a Transsilvània, i per dolenta que sigui allà la situació, passi el que passi, és la seva llar: separar-se'n és perdre per sempre el passat.

Per què escriu Cabré sobre la dictadura tants anys després de la mort de Franco? Es comprèn tan sols si reconeixem que la seva novel·la no apunta a la dictadura, sinó que ens denuncia que la gent distorsiona, falseja o oblida allò que ha viscut durant la dictadura: la revaluació constant dels records és representada pel canvi dels epitafis originals. A la primera lectura ens fixem en el funcionament de la dictadura, i les làpides que tanquen les diverses parts ens recorden que desembocarà forçosament en la mort. La segona lectura ens afronta amb la dolorosa o vergonyosa experiència de cada període nou que substitueix totes les dictadures, o sigui, que no tan sols són desfigurats els nostres records, sinó que ja ni els tenim. Les làpides no representen tant la mort de les víctimes com la de la memòria.

Les veus... no ens presenta els esdeveniments en la seva successió cronològica. A més de separar del procés de la narració els capítols no numerats, torna una i altra vegada a incidents de seixanta, quaranta o trenta anys enrere,

però no negligeix mai l'any final, 2002, de la novel·la. Una barreja d'aquesta mena dels nivells temporals fa que fins i tot el lector canviï la successió dels esdeveniments, i ell mateix visqui sense orientació la situació dels personatges entremig dels esdeveniments del passat. És també una mena d'absolució per part de l'escriptor: han succeït tantes coses, no és d'estranyar que s'equivoquin.

Tampoc *El districte de Sinistra* no segueix l'ordre cronològic: priva intencionadament els esdeveniments de la seva importància. La suggestió de «tot és igual» es realitza fins en l'estructura. En el text la proporció entre els esdeveniments i el món perceptible és enormement favorable per al segon. Els objectes, rius, muntanyes, arbres, plantes que ens envolten propaguen la identitat essencial del món no tocat pels canvis i la seva indolència fonamental envers l'home.

Cabré, amb l'excepció de l'estructura de la seva novel·la, utilitza els recursos reals de la narració tradicional. Els records dels personatges serveixen en aparença —com en tots els relats— per al desplegament dels esdeveniments. No obstant, llegint el text amb una dedicació intensa, traiem la conclusió que el tema de l'obra no és la cadena d'esdeveniments que sorgeix dels records, sinó el record mateix. *Les veus...* enceta així un nou camí de la novel·la.

El districte de Sinistra no ens orienta tampoc en aquest aspecte. La novel·la comença amb l'arribada del narrador al districte. Al cap de poc s'observa que molts anys després hi tornaria, i aquest mateix retorn es resumeix en poques paraules en les darreres pàgines, amb la resposta del taverner, quan l'Andrej vol saber alguna cosa sobre Gabriel Dunka: «El nan? No ho sé... No cerqui ací un nan. Si s'hagués estat ací alguna vegada, ja deu haver marxat. —Va mudar-se de casa? —Podria dir-se així, senyor. Ja és prou parlar-ne.» No hi ha manera d'evocar el passat, però l'absència dels records no causa cap dolor. Es conserva únicament l'empremta d'antany dels seus esquís «perquè si hom repassa unes vegades les seves empremtes, sota elles la neu es torna dura» i «n'hi ha una que mai s'esborra». L'escriptor esmenta aquest caràcter de les empremtes al començament del relat, i sabrem per les darreres frases de la novel·la que observant des del cim la tortuosa cinta argentina dels seus esquís el travessa «una mica d'escalf agradable: malgrat tot, no desaparec d'aquest paisatge sense deixar rastre.» Del temps viscut a Sinistra, en queda l'esperança muda, no formulada amb paraules, del record i del passat salvaguardat.

En *Les veus...* són falsos fins els records forçats: l'Elisenda assoleix la canonització mentint sobre l'Oriol, i pensa haver aconseguit que Torena no l'oblidi; el fill enamorat de Serrallac escriu un text més o menys fals damunt la làpida de la Tina: «El teu espòs i el teu fill et recordaran sempre» —tot i que el marit l'ha enganyada amb la secretària de l'escola (amb qui es casarà), i el fill que s'ha fet monjo no deu considerar la pròpia família com allò més important.

De fet, justament aquest record deformat, fals o ja ni tan sols existent, farà pronunciar la sentència més atroç sobre el funcionament imperdonable de la dictadura, destructora de la qualitat humana. És així, l'home? Basten uns anys o

un decenni, i ja els horrors no són horrors, i les atrocitats, atrocitats? Qui no oblida, com el pare del Jaumet, o vol fer recordar, com la Tina, ho paga amb la mort. La responsabilitat per manifestar la veritat en el cas del lapidari Serrallac es limita a rectificar els epitafis, i aquesta cautela i la seva posició perifèrica dintre del relat el salven. El seu fill —tot i que, a ell, ja no el limita la dictadura— tanca en ell mateix tot allò que li ha contat la Tina. L'escriptor marxa de Transsilvània, i l'Andrej ha d'abandonar la seva terra i acontentar-se amb l'empremta del seu passat gravada a la neu.

KATALIN KULIN
Universitat Eötvös Loránd de Budapest

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BODOR 1992: Ádám Bodor, *Sinistra körzet*, Budapest, Magvető Könyvkiadó.
BODOR 2003: Ádám Bodor, *El Distrito de Sinistra*, Barcelona, El Acantilado.
CABRÉ 2004: Jaume Cabré, *Les veus del Pamamo*, Barcelona, Proa.